

O'ZBEK TILINING LUG'AT TARKIBIDAGI ISTORIZMLAR

Jabborova Guljahon Mardanaqulovna

O'zbekiston, Oltinsoy tuman

Ingliz tili fani o'qituvchisi

rustamkhurramov@mail.ru

Annotation: This article discusses the historicisms in the Uzbek dictionary. Teaching Uzbek in this article use as a lecture in the process of learning the language of archaic forms communicate to students how important it is, a compiled dictionary of archaisms and obsolete words. The results of the article can be used to teach the lexicography department of Uzbek linguistics.

Keywords: historicism, archaic form, ability, intellectual development, pedagogical ability.

Аннотация: В данной статье рассматриваются историзмы в узбекском словаре. Преподавание узбекского языка в этой статье использовать как лекцию в процессе изучения языка архаичных форм сообщить учащимся, насколько это важно, составленный словарь архаизмов и устаревших слов. Результаты статьи могут быть использованы при обучении на кафедре лексикографии узбекского языкознания.

Ключевые слова: историзм, архаическая форма, способность, интеллектуальное развитие, педагогическая способность.

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilining lug'at tarkibidagi istorizmlar haqiada fikr yuritilgan. Ushbu maqolada o'zbek tilini o'qitish jarayonida ma'ruza sifatida qo'llash, arxaik shakllarning tilni o'rganishda qanchalik muhim ekanligini o'quvchilarga material shaklida yetkazish, to'plangan arxaizmlar va eskirgan so'zlarning kichik lug'atini tuzish mumkin. Maqola natijasidan o'zbek tilshunosligining leksikografiya bo'limini o'qitishda foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: istorizm, arxaik shakl, qobiliyat, intellektual rivojlanish, pedagogik qobiliyat.

Kirish: Har qaysi xalq milliy qadriyatlarini o'z maqsad – muddaolari, shu bilan birga, umumbashariy taraqqiyot yutuqlari asosida rivojlantirib, ma'naviy dunyosini yuksaltirib borishga intilar ekan, bu borada tarixiy xotira masalasi alohida ahamiyat kasb etadi[14]. Ya'ni tarixiy xotira tuyg'usi to'laqonli ravishda tiklangan, xalq bosib o'tgan yo'l o'zining barcha muvaffaqiyat va zafarlari, yo'qotish va qurbonlari, quvonch va istiroblari bilan xolis va haqqoniy o'rganilgan taqdiridagina chinakam tarix bo'ladi. Yalpi axborotlashuv, texnika asrida bolalarni kitobga jalb qilish oson kechmaydi[29]. O'quvchi kerakli ma'lumotni tez va qulay topish yo'llarini izlaydi, o'quv lug'atlari uning yoshi, qiziqishlari, dunyoqarashiga mos tuzilib, e'tiborini torta oladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Istorizmlar tarixini o'rganish harakatlari Yevropa tilshunosligida ham, ingliz tilshunosligida ham umumiy lug'atchilik masalalarini o'rganishdan ikki-uch asr keyin boshlangan. O'quv lug'atlarini ilmiy asosda o'rganish XVII asrda birinchi ingliz leksikografi S.Jonson, XIX asr boshlarida fransuz tilshunoslari J.Dyubua, K.Dyubua, G.Matore, K.Bak, ispan tilshunosligida Y.Malkil ishlaridan boshlanadi. Keyinchalik o'zbek tilshunosligida leksikografiyaning bu tarmog'ini takomillashtirish davlat ahamiyatidagi masala sifatida kun tartibiga qo'yiladi[30]. Ana shu xatti-harakatlar samarasi o'laroq o'zbek o'quv lug'atchiligi yuqori pog'onaga ko'tariladi va ulkan yutuqlarni qo'lga kiritadi. Bunda P.N.Denisov, L.A.Novikov, S.G.Barxudarov, V.V.Morkovkin, Y.N.Karaulov, M.A.Skopina, V.N.Sergeyev, V.A.Redkin, A.V.Tekuchev, Z.A.Potixa, D.E.Rozental kabilarning xizmatlari katta bo'ladi.

Yevropada o'quv lug'atchiligi o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga to'la erishib, bugungi kunda o'quv lug'atlarini zamonaviy takomillashgan ko'rinishlarini yaratish, ularni elektronlashtirish masalalari bilan shug'ullanmoqda. Bu borada K.Petrova, I.V.Azarova, O.A. Mitrofanova, A.A. Sinopalnikova, I.G. Gelfenbeyn, A.V. Goncharuk, V.P. Lexelt, A.A. Lipatov, V.V. Shilo, Y.N.Karaulov, Y.A. Sorokin, Y.F.Tarasov, N.V.Ufimseva, G.A.Cherkasova va boshqalarning xizmatlarini alohida ta'kidlash lozim[15]. Boshqa tillarda bo'lgani kabi umumiy lug'atchilik masalalari o'zbek tilshunosligida ham Z.M.Ma'rufov, A.P.Hojiyev, S.F.Akobirov, H.Yusufxo'jayeva, N.Alhamova, E.Umarov, A.Madvaliyev, T.Aliqulovlarning ishlarida atroflicha o'rganilgan. Biroq bevosita o'quv lug'atchiligi masalalari hozirga qadar maxsus tadqiq etilmagan[32].

Tahlil va natijalar: Til taraqqiyotining ma'lum bir davrida muomalada faol qo'llangan, lekin keyinchalik shu so'z ifodalagan predmet, voqea yoki hodisa o'zining hayotiy faoliyatini to'xtatgach, uni anglatgan so'z ham eskirsa, qo'llanish darajasini susaytirib, yo'qotib, tarixiy so'zga aylanib qoladi. Demak, tarixiy so'zlar o'zi atagan narsa yoki tushuncha iste'moldan chiqib ketganligi bois qo'llanmayotgan leksik qatlamdir[8]. Bu qatlam har bir davrda jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda yuzaga keladi, kamayib boradi. Istorizmlar leksik, semantik, frazeologik xarakterga ega bo'ladi. Eskirib iste'moldan chiqqan, o'z sinonimiga ega bo'lmagan so'zlarga *leksik istorizmlar* deyiladi: *omoch, cho'ri, yuzboshi* kabi.

Istorizmlar tilning leksik tarkibidan tamoman chiqib ketmaydi, zarur payt-da nutqda qo'llanib turadi, lekin eskirganligi, unutilganligi sababli ma'nosi ko'pincha izoh talab qiladi. Hozirgi o'zbek tili leksikasi tarkibidagi batrak, amin, vasiqa, vaqarnoma, mudarris, charx, kansava, tanob, choriq, quloq kabi so'zlar tarixiy so'zlar – leksik istorizmlardir[16].

So'z ma'nosi anglatgan narsa, voqea, hodisalar eskirmay, uning ma'nosida yangilanish yuz berib, oldingi ma'nosi istemoldan chiqsa, *semantik istorizm* deyiladi. Masalan, *arbob – aristokrat, arbob – fan arbobi; saroy – podsho qarorgohi, saroy – san'at saroyi; vazir – podshoning o'rinbosari, vazir – mi-nistr; rais – shayxlar rahnamosi, rais – jamoa xo'jaligi boshlig'i* kabi. Eskirib iste'moldan chiqqan, o'z ekvivalentiga ega bo'lmagan iboralarga *frazeologik istorizmlar* deyiladi[17]. Masalan, *madrasa tuprog'ini yalamoq, tarki dunyo qilmoq* holatlari hayotda mavjud bo'lmasa ham, ularning ifodasi tarixiylik sifatida saqlanib qolgan¹.

Jamiyat to'xtovsiz rivojlanib boradi. Yillar o'tishi bilan mehnat qurollari, kiyim-kechak, uy jihozlarining yangi nusxalari paydo bo'ladi, eskilarining ba'zilari ishlatilmaydigan bo'lib qoladi, natijada ularni ifodalovchi so'zlar ham bora-bora juda kam qo'llanadi yoki iste'moldan chiqib ketadi. Masalan, qadimgi o'zbek qatlamga tegishli ashu (qizil tuproq), ashuq (temir qalpoq, dubulg'a), aqru (sekin) kabi so'zlar eskirgan so'zlardir. Demak, qadimda nutqda faol qo'llanilgan, bugun esa kundalik hayotda ishlatilmay qolgan so'zlar eskirgan so'zlar deb atalar ekan².

Tilshunoslikda eskirgan so'zlar ikki guruhga ajratiladi: tarixiy so'zlar; istorizmlar³.

1) tarixiy so'zlar – hozirda mavjud bo'lmagan narsa hodisalarning iste'moldan butunlay chiqib ketgan nomlaridir; bunda so'z o'zi ifodalagan tushuncha bilan birgalikda eskiradi: o'nboshi, ellikboshi, kanizak, olampanoh, eshik og'asi, xalfa kabi[9].

2) istorizmlar – hozirda mavjud bo'lmagan narsa-hodisalarning iste'moldan butunlay chiqib ketgan nomlaridir; bunda so'z eskiradi, lekin tushuncha eskirmaydi, boshqa so'z bilan ifodalanadigan bo'lib qoladi, bunday so'zlar iste'moldan chiqish arafasida turgan, hozirgi tilda sinonimi bo'lgan so'zlardir. Agar buni ona tilimizda ifodalaydigan bo'lsak, qavs ichida hozirgi tildagi sinonimlari berilgan: rayon (tuman), ekspres (tezyurar), oblast (viloyat), vrach (shifokor), xirurg (jarroh), injener (muhandis), redaktor (muhammad), redaksiya (tahririyat), ulus (xalq), bitik (yozuv) va h. Bizning fikrimizcha, ushbu materialni o'rganayotganda, istorizmlar haqida bir necha so'z aytish kerak, ya'ni. g'oyib bo'lgan narsalar, hodisalar, tushunchalar nomlari: qo'riqchi, zanjirli pochta, jandarm, politsiyachi, hussar va boshqalar[18].

¹ Аскарлова М, Абдурахмонов Г " Хозирги узбек тили " Тошкент 1986, 28-32 betlar

² Judah Friedlander and Tracy Morgan in "Corporate Crush." 30 Rock, 2007, p 103

³ N.M. Shanskiy 1984 yilda "Leksikonidagi eskirgan so'zlar"27-33 betlar

Eskirgan soʻzlarning ushbu maxsus guruhining paydo boʻlishi, qoida tariqasida, tildan tashqari sabablarga koʻra yuzaga keladi: jamiyatdagi ijtimoiy oʻzgarishlar, ishlab chiqarishning rivojlanishi, qurol-yarogʻlarning yangilanishi, uy-roʻzgʻor buyumlari va boshqalar[19]. Tarixiylik, boshqa eskirgan soʻzlardan farqli oʻlaroq, zamonaviy oʻzbek tilida sinonimlarga ega emas. Buning sababi, voqelikning oʻzi eskirgan, ular uchun bu soʻzlar nom boʻlib xizmat qilgan. Shunday qilib, uzoq vaqtlarni tasvirlashda, oʻtgan davrlar lazzatini qayta tiklashda istorizm maxsus lugʻat funksiyasini bajaradi: ular raqobatdosh ekvivalentlarga ega boʻlmagan atamalar turi sifatida ishlaydi. Tilda paydo boʻlish vaqtiga koʻra bir-biridan farq qiluvchi soʻzlar istorizmga aylanadi: ular juda uzoq davrlar va yaqinda sodir boʻlgan voqealar bilan bogʻlanishi mumkin. Lingvistik adabiyotda istorizmlar bajaradigan tarixiy stilizatsiya funksiyasining ustunligi taʼkidlanadi. Tarixiylik - bu zamonaviy hayotdan yoʻqolgan narsa, hodisalar, tushunchalarning nomlarini bildiruvchi eskirgan soʻzlar, masalan: zanjirli pochta, boʻshliq, yorugʻlik, zemstvo, pishchal[10]. Tilda istorizmlarning paydo boʻlishining sababi kundalik turmush, urf-odatlarining oʻzgarishi, texnika, fan, madaniyat taraqqiyotidir. Baʼzi narsalar va munosabatlar boshqalar bilan almashtiriladi. Masalan, armyak, kamzulga, kaftan kabi kiyim turlarining yoʻqolishi bilan bu turdagi kiyimlarning nomlari oʻzbek tilidan yoʻqolib ketdi: endi ularni faqat tarixiy yozuvlarda uchratish mumkin. Rossiyada krepostnoylik bilan bogʻliq boʻlgan krepostnoy, soliq, quitrent, korve va boshqa soʻzlar tegishli tushunchalar bilan birga abadiy ketdi. Tarixiylik, boshqa eskirgan soʻzlardan farqli oʻlaroq, zamonaviy oʻzbek tilida sinonimlarga ega emas. Buning sababi, voqelikning oʻzi eskirgan, ular uchun bu soʻzlar nom boʻlib xizmat qilgan. Shunday qilib, uzoq vaqtlarni tasvirlashda, oʻtgan davrlar lazzatini qayta tiklashda istorizm maxsus lugʻat funksiyasini bajaradi: ular raqobatdosh ekvivalentlarga ega boʻlmagan atamalar turi sifatida ishlaydi. Tilda paydo boʻlish vaqtiga koʻra bir-biridan farq qiluvchi soʻzlar istorizmga aylanadi: ular juda uzoq davrlar (tiun, voivode, oprichnina) va yaqinda sodir boʻlgan voqealar (naturada soliq, spong, uyezd) bilan bogʻlanishi mumkin[20]. Lingvistik adabiyotda istorizmlar bajaradigan tarixiy stilizatsiya funksiyasining ustunligi taʼkidlanadi. Biroq, bu guruh soʻzlarini ishlatishda "oʻxshashlik" va oʻziga xoslikni koʻrsatib, uni 20-asrning ikkinchi yarmidagi shoirlar galaktikasidan ajratib turdi⁴. Baʼzan eskirgan soʻzlar yangi maʼnoda ishlatila boshlaydi. Shunday qilib, sulola soʻzi zamonaviy oʻzbek tiliga qaytdi. Ilgari uni faqat qirollik, monarxiya kabi taʼriflar bilan birlashtirish mumkin edi. Endi ular ishchilar sulolalari, konchilar sulolalari, yogʻochchilar sulolalari, oila timsolida "meros" kasbiga ega boʻlishlari haqida gapirib, yozishadi[21]. Endi bevosita atamalarga keladigan boʻlsak, oʻzbek tilining izohli lugʻatida **arxaizm** atamasi va sifat oʻzbekumiga oid **arxaik** soʻziga quyidagicha izoh berilgan: "**Arxaizm** (yunonchadan oʻzbek tili orqali oʻzbek tiliga oʻzlashgan)-lingv. Eskirgan, isteʼmoldan chiqib qolgan soʻz, ibora, grammatik forma.

Arxaik -Eskirgan,	isteʼmoldan		qolgan.
Arxaik	soʻz.	Arxaik	ibora".
Oʻzbek tilining izohli lugʻatida esa arxaizm (arxaizm) atamasi va arxaik (arxaik) soʻziga mana bunday izoh beriladi (tarjimasi): " Arxaizm (fransuzchadan oʻzbek tiliga oʻzlashgan) (archaisme) atamasi 1. soʻzlashuv va yozuv tilida isteʼmoldan qolgan eskirgan soʻz yoki ibora. 2. juda qadim zamonlardan qolib ketgan bir shakl, bir narsaning xossasi"8.			
Birgina Kâh nala, kâh miha (Goh nahalga, goh - mixga) va uning muqobili boʻlgan kâh nala dögür, kâh miha (Goh nahalga uradi, goh mixga) idiomasi misolida bir necha eskirgan soʻzni koʻrishimiz mumkin (ajratib koʻrsatilgan) ⁵ .			

Tilga taraqqiyot taqozosi bilan yangi soʻzlar kirib borar ekan (masalan, yevropa tillaridan kirib kelayotgan *avizo* – *hisob-kitob operatsiyasi*; *bilanço* – *narsalarning oʻzaro muvofiq salmogʻi*; *biznes* – *foyda orttirishga qaratilgan ish*; *biznesmen* (*iʼshadami soʻziga sinonim sifatida baravar qoʻllanilmoqda*) – *biznes bilan shugʻullanuvchi shaxs*; *broker* – *rasmiy dallol*; *bütçe*– *kirim- chiqim hisobi*; *viza*- *oʻzga mamlakatlarga kirishga beriladigan ruxsatnoma*;

⁴ Гуломов А, Аскарлов М. "Хозирги узбек адабий тили" Тошкент 1987

⁵ Sodikov K, Xamidov X, Xudoyberganova Z, Aminova L "Turk tili" Toshkent 2003

deklarasyon – *deklaratsiya*), ba'zi so'z va tushunchalar eskirib boraveradi[22]. Hozirgi o'zbek tilshunosligida, o'zbek tilining izohli va ensiklopedik lug'atlarida eskirgan so'z, atama va tushunchalar sifatida berilgan leksik birliklarning salmoqli qismi arab tilidan o'zlashgan[11]. Buning asosiy sababi Usmonli davrida XIV asrdan boshlab XX asrning o'rtalariga qadar Usmonli o'zbekchasi gurkirab rivojlangan va barcha sohani qamrab olgan. Tabiiyki, Usmonli o'zbekchasi arab va fors tillarining sinteziga o'xshagan murakkab tilga aylanib qolgan edi[23]. Lekin Usmonli saltanatining yemirilishi, O'zbekiya Respublikasining dunyoviy davlat sifatida barpo etilishi va mustaqilligining ilk yillaridanoq o'tkazilgan tub islohatlar jarayonida, ya'ni XX asrning 30-50 yillaridan boshlab o'zbek tili "tozalana" boshladi. Shuni ta'kidlash kerak, bugungi o'zbek tili, tarixdan umum o'zbekiy tilning o'g'uz lahjasi o'g'uz-saljuq kichik guruhiga mansub. O'zbek tili X – XI asrlarda O'rta Osiyodan Onado'lu yarim oroliga ko'chgan va XII asrda Saljuqiylar davlati, XIV asrning boshlaridan Usmoniylar Imperiyasini barpo etgan o'g'uzsaljuq qabilalari tilining ko'p asrlik taraqqiyoti natijasida yuzaga kelgan. O'shanda yangi o'zbek leksikasi, yozuvda keng qo'llanib kelayotgan arxaizmlarning o'rnini egallashi va yangi tushunchalarni ifodalash uchun vosita bo'lishi kerak edi[24]. Ta'kidlanganidek, respublika davrida o'zbek tili leksikasi va atamashunosligini qayta yaratish, tilni usmonlicha va ajnabiy tillardan o'zlashib qolgan begona unsurlardan tozalash yo'li bilan umummilliy adabiy til me'yorlarini ishlab chiqishga kirishildi. Bunda o'zbek tili va qardosh o'zbek tillarning ichki zahiralardan keng ko'lamda foydalanildi[25]. Birinchi navbatda, XIII asrdan keyingi o'zbek yozma adabiy yodgorliklaridagi genetik o'zbekiy leksika asos olindi⁶. Agar bu jarayonni uchga bo'ladigan bo'lsak, bulardan birinchisi, neologizmlar sifatida olingan faol arxaik leksikaning bir qismi zamonaviy o'zbek adabiy tilining lug'at tarkibiga kiritildi va ular arabcha, forsha so'zlarning muqobillari sifatida tildan o'rin oldi. Masalan: (ar. musofir) 'mehmon', **tanik** (ar. shahit) 'guvoh, shohid', **oran** (ar. nispet) 'nisbat', **kez** (ar. defa) 'kez, marta', **sonuq** (ar. netice) 'natija' va h. Ikkinchisi, o'zbek tilining lahja va shevalariga xos qator so'zlar lug'at tarkibiga kiritildi. Masalan: **qömçe** 'yog'och qoshiq; kichik cho'mich', **divlek** 'pishmagan qovun', 'kichik omoch' va h[12]. Uchinchisi, so'z yaratishning samarali usuli - sof o'zbek affikslar yordamida va boshqa yo'llar bilan yangi leksik birliklar yuzaga keltirildi. Masalan: 'ko'zoynak', 'o'qituvchi', 'vazir', **yüzyil** 'asr, yuz yil', **anayasa** 'konstitutsiya' kabi. Bugungi kunga kelib hozirgi zamon o'zbek adabiy tili to'la shakllandi va o'zbek tilining uslubiy va atamashunoslik tizimlari me'yorlashtirilmoqda[26]. Lekin shuncha samarali ishlar olib borilayotganiga qaramay, tilning ba'zi vazifadosh uslublarida, ayniqsa, professional uslublarda – tibbiyot, huquqshunoslik, harbiy va ilm-fanning boshqa sohalarida hozirgi zamon o'zbek tiliga xos so'z va atamalar, baynalminal atamalar bilan parallel shaklda juda ko'p arxaik arabcha-forsha so'z va atamalarning ham qo'llanilayotgani ma'lum⁷. Masalan, o'zbekcha: **beraat etmek** - sudlanuvchini sud zalidan ozodlikka chiqarmoq, **firar etmek** - qamoq jazosidan qochmoq, vekalet – vakolatnoma, makbuz – tilxat (kvitansiya) va b. Sanab o'tilgan dalil va xususlarning hisobga olinishi hozirgi zamon o'zbek tilidagi so'z o'zbekumlarini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi[27].

⁶ Gasparov M.L. Lirik she'r kompozitsiyasi tahliliga // Badiiy asar yaxlitligi va uni maktab va universitet adabiyotshunosligida tahlil qilish muammolari. Donetsk, 1995 yil., 255-bet

⁷ Axmanova O.S. Lingvistik atamalar lug'ati. M.: Entsiklopediya, 1966 yil. 123-129 betlar

Xulosa va takliflar: Magistrlik dissertatsiyasida asosiy maqsad, o'zbek va ingliz tilidagi arxaik qatlamni o'rganish, bu bilan bakalavrlik darajasida bitiruv-malakaviy ishni himoyaga taqdim etishdir[28]. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni bajarish lozim bo'ladi:

- Ingliz va o'zbek tilining leksik qatlamlarini sanab o'tish;
- Ingliz va o'zbek leksikasida istorizmlarning o'rnini aniqlash;
- Ingliz va o'zbek tilining lug'at tarkibida istorizmlarning taxminiy miqdorini belgilash;
- istorizmlarning tarixiy so'zlar bilan o'zaro munosabatini belgilash;
- Ingliz va o'zbek tilidagi istorizmlarining semantik xususiyatlari haqida so'z yuritish;
- Ingliz va o'zbek tilidagi istorizmlarda sinonimlik munosabatlarini ta'kidlash;
- Ingliz va o'zbek tilidagi istorizmlarining turli ma'no qirralarini aniqlash[13];
- istorizmlarning badiiy asarlar leksikasida tutgan o'rnini belgilash;
- Tadqiqotning ilmiy yangiligi;
- Ishning ilmiy yangiligini quyidagilar tashkil etadi:

ADABIYOT:

1. Axmanova O.S. Lingvistik atamalar lug'ati. M.: Entsiklopediya, 1966 yil. 123-129 betlar
2. Gasparov M.L. Lirik she'r kompozitsiyasi tahliliga // Badiiy asar yaxlitligi va uni maktab va universitet adabiyotshunosligida tahlil qilish muammolari. Donetsk, 1995 yil., 255-bet
3. Judah Friedlander and Tracy Morgan in "Corporate Crush." 30 Rock, 2007, p 103
4. N.M. Shanskiy 1984 yilda "Leksikonidagi eskirgan so'zlar"27-33 betlar
5. Sodikov K, Xamidov X, Xudoyberganova Z, Aminova L "Turk tili" Toshkent 2003
6. Аскарлова М, Абдурахмонов Г " Хозирги узбек тили " Тошкент 1986, 28-32 betlar
7. Гуломов А, Аскарлов М. "Хозирги узбек адабий тили" Тошкент 1987
8. Kabilova Sayyora, & Aminova Zebo Hamrokulovna. (2021). OLD TRADITIONS OF AGRICULTURE OF SURKHAN VALLEY. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 2(04), 43–49.
9. Kadirova, D., & Sayfiddinovich, X. R. (2021). Ethnopedagogical Fundamentals of Development of Primary School Education in our Multinational People. Барқарорлик ва Етакчи Тадқиқотлар онлайн илмий журнали, 1(6), 41-49.
10. Narbasheva, M.A., 2014. Game in human life and child development. Psychology, (2), pp.32-38.
11. Narbasheva, M.A., The importance of pedagogical and psychological literacy of parents in preparing children for school education//ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research 2021-1Issue 1 p.728-732
12. Nodira Xasanova ibragimovna. (2022). Scientific research conducted in the Surxon Valley from 1917 to 1941 and their importance. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 6, 241–244.
13. Norbosheva, M. A. (2021). Analysis of Kid's Psychological Development Through National Games. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 2(12), 72-75.
14. Norbosheva, M. A. (2021). МАКТАБГАЧА YOSHDA GI BOLALARNING OILADAGI SHAXSLARARO MUNOSABATLARINI O'RGANISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(11), 26-33.
15. Rakhimov, B. S., & Yormatov, F. J. (2019). TOPONOMICAL ANALYSIS OF KHATAK AND DANPARAKENT VILLAGES. Ўтмишга назар журнали, 19(2).
16. SAYYORA, K. Metaphor in Newspapers. JournalNX, 7(1), 210-214.
17. Абдумуратова, С. (2018). ВЛИЯНИЕ НА СОВРЕМЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ АЛИШЕРА НАВОИИ. Гуманитарный трактат, (25), 96-98.
18. Абдумуратова, С.С. (2022). ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ И СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ. Академические исследования в области педагогических наук , 3 (1), 745-747.

19. Ёрматов, Ф. (2021). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯЛАШНИНГ КУЧАЙТИРИЛИШИ ВА ХАЛҚИМИЗ ҲАЁТИДАГИ МУАММОЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (2016-2021 ЙИЛЛАР). ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, 4(11).
20. Ёрматов, Ф. Ж. (2010). Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоялаш тизими: ҳолати, шаклланиш жараёни, ривожланиш истиқболлари (1991-2010 йиллар. Жанубий вилоятлар мисолида) (Doctoral dissertation, Автореф. дис.... т. ф. н. Тошкент, Мирзо Улуғбек Номидаги Ўзбекистон Миллий университети, 2010, 30 б).
21. Ёрматов, Ф. Ж. (2019). МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАРИДА АҲОЛИНИНГ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯСИ. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, (25).
22. Нарбашева М. А. РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ПЕДАГОГА ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ //Наука и образование сегодня. – 2021. – №. 7 (66). – С. 65-66.
23. Нарбашева, М. А. (1993). Психологический анализ развивающих функций народных игр (на материале игр дошкольников в камешки)(Doctoral dissertation, автореф. дис.... канд. психол. наук) (Doctoral dissertation, Doctoral dissertation, автореф. дис. канд. психол. наук).
24. Норбошева М. А. МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ОИЛА ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИНИ ЎРГАНИШ //ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ. – 2021. – Т. 4. – №. 6.
25. Норбошева М. А. ОИЛАДА МАЪНАВИЙ ТАРБИЯНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА МУМТОЗ АСАРЛАРНИНГ ЎРНИ //Педагогика ва психологияда инновациялар. – 2020. – Т. 8. – №. 3.
26. Норбошева М. О. МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛА ШАХСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА МУЛОҚОТНИНГ ЎРНИ //Педагогика ва психологияда инновациялар. – 2020. – Т. 9. – №. 3.
27. Норбошева М. О. РОЛЬ СЕМЬИ И ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА //Наука и образование сегодня. – 2021. – №. 7 (66). – С. 66-67.
28. Норбошева, М. А., & Норбошева, М. А. (2018). Реформы системы дошкольного образования в Узбекистане. In *Фундаментальные и прикладные исследования: гипотезы, проблемы, результаты* (pp. 25-29).
29. Норбошева М.А. Шарқ алломаларининг таълим-тарбия масалари ҳақидаги қарашлари //Бухоронинг ислом цивилизациясидаги ўрни ва унга қўшган ҳиссаси - 2020 - 522-526б
30. Саидовна, А.С. (2022). Язык является главным приоритетом в обучении. *ЕВРОПЕЙСКИЙ ЖУРНАЛ ИННОВАЦИЙ В НЕФОРМАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ*, 2 (2), 108-110.
31. Файзуллаева, М. Х., & Ёрматов, Ф. Ж. (2019). ТУРКИСТОН ХАЛҚЛАРИНИНГ ИРРИГАЦИЯ ИНШОТЛАРИ БОРАСИДАГИ ТАЖРИБАСИ РОССИЯ ШАРҚШУНОСЛАРИ ТАЛҚИНИДА. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, (26).
32. Ярмагов, Ф. Д. (2020). Позитивные изменения в системе социальной защиты населения Узбекистана (1991-2019 гг., на примере южных регионов). *Бюллетень науки и практики*, 6(8).